

نقش دولت در راستای جهش تولید با مشارکت مردم جهت ارتقاء امنیت غذایی

نسبیه زارعی^۱

چکیده

بر اساس گزارش‌های وزارت جهاد کشاورزی در چندین ماه اخیر، حدود سه مرحله تهاتر هدف‌گذاری شده به ارزش حدود ۵۰۰ میلیون دلار انجام شده که در پی آن، بالغ بر ۷۳۰ هزار تن ذرت و ۵۱۰ هزار تن کنجاله وارد کشور شده است. تهاتر برای ۵۰۰ میلیون دلار باقی‌مانده در حال اجراست که بیش از ۱۴ درصد صرفه‌جویی ارزی را در واردات را به همراه داشته است. دولت الکترونیک در کشور باعث بهبود شفافیت و ارتقای سلامت اداری خواهد شد که این مهم سبب افزایش اعتماد و مشارکت مردم خواهد شد. ویژگی اصلی دولت الکترونیک، ارائه خدمات با هزینه کمتر و اثربخشی بالاتر است که هدف آن، مرتبط ساختن همه مردم با یکدیگر و با دولت است. در ادامه، پیشنهاد‌های زیر برای کاراتر کردن نقش دولت در راستای جهش تولید با استفاده حداکثری از ظرفیت و مشارکت مردم و تأمین امنیت غذایی ارائه می‌شود. تدوین حکمرانی غذایی در راستای تأمین امنیت غذایی با هدف جهش تولید بر مدار جمهور مردم، حذف و کاهش هر نوع موانع تولید و هموار کردن مسیر ورود بنگاه‌های تولیدی جدید، توسعه و تقویت ارتباط وزارت جهاد کشاورزی با دیگر وزارتخانه‌ها و سیاست‌گذاری به‌موقع و حمایت‌های مالی و غیرمالی از کشاورزان و بهره‌برداران.

واژگان کلیدی: امنیت غذایی، نقش دولت، مشارکت مردم.

مقدمه

بزرگ‌ترین بخش متولی تولید در اقتصاد، بخش کشاورزی است. این بخش به‌عنوان بخش مولد، جایگاه ویژه‌ای در تأمین امنیت غذایی کشور و پایداری آن دارد. از سوی دیگر، بخش کشاورزی نسبت به دیگر بخش‌های اقتصادی کشور، بیشترین تعامل و ارتباط را با مردم دارد که همین سبب شده است که اهمیت موضوع مشارکت مردم در فرایند تولید در بخش یادشده دوچندان شود. جهش تولید در اصطلاح اقتصادی به معنای افزایش سریع و

گسترده تولید کالاها و خدمات در دوره زمانی کوتاه است. این پدیده معمولاً به دنبال اصلاحات و سیاست‌های اقتصادی مناسب و تزریق سرمایه‌گذاری‌های کلان اتفاق می‌افتد. این تغییرات ممکن است از نظر تعداد، کیفیت یا تنوع محصولات باشد و بهبود در توانایی تولید محصولات و خدمات را نشان دهد. جهش تولید معمولاً به‌منظور افزایش بهره‌وری و تولید در صنعت یا کشور انجام می‌شود. راهبردهای افزایش جهش تولید ممکن است شامل استفاده از فناوری‌های نوین، بهبود فرایندهای تولید،

۱. دانش‌آموخته کارشناسی ارشد، اقتصاد کشاورزی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه شهید باهنر، کرمان، ایران nasibehzareii@yahoo.com

جهش تولید در بخش کشاورزی بیش از دیگر بخش‌های اقتصادی رخ دهد.

6. توسعه زیرساخت‌ها و صنایع پایه: جهش تولید ارتباطی دوطرفه با توسعه زیرساخت‌ها دارد. به عبارت دیگر، توسعه زیرساخت‌ها باعث تقویت و ارتقای جهش تولید می‌شود و از سوی دیگر، جهش تولید سبب توسعه زیرساخت‌ها و صنایع پایه مهم کشور می‌گردد.

7. ارتقای سطح فناوری و نوآوری: ارتقای سطح فناوری و نوآوری یکی از ویژگی‌های مهم جهش تولید است. با توسعه فناوری‌های جدید و گسترش تحقیق و توسعه، افزایش بهره‌وری و تولید امکان‌پذیر خواهد بود.

8. افزایش صادرات و بهبود موازنه تجاری: در صورت افزایش و جهش تولید، افزایش صادرات و بهبود تراز تجاری یکی از اصلی‌ترین اتفاقات خوشایندی است که امکان دارد برای بخش کشاورزی رخ دهد.

9. افزایش رقابت‌پذیری بیشتر کشور: در صورت افزایش صادرات ناشی از جهش تولید در کشور، رقابت‌پذیری و قدرت چانه‌زنی کشور در بازارهای بین‌الملل افزایش می‌یابد.

10. افزایش نرخ اشتغال: جهش تولید نیازمند نیروی کار متخصص و غیرمتخصص است. در صورت به حرکت درآمدن موتور اقتصاد ناشی از جهش تولید، نرخ اشتغال یکی از

افزایش توانایی تولید و تأمین منابع مورد نیاز برای تولید باشد و به افزایش سودآوری و رقابت‌پذیری شرکت‌ها و سنجش اقتصادی کل اقتصاد کمک کند. بنابراین، می‌توان گفت جهش تولید به معنای دستیابی به تغییرات مثبت در فرایند تولید و افزایش توانایی تولید است. برخی از مهم‌ترین ویژگی‌های جهش تولید موارد زیر است.

1. افزایش بهره‌وری: جهش تولید معمولاً به افزایش بهره‌وری در فرایندهای تولیدی و خدماتی منجر می‌شود.

2. افزایش توانایی تولید: جهش تولید به معنای افزایش توانایی تولید و تجهیزات، بهبود فرصت‌ها برای تولید محصولات جدید و افزایش ظرفیت تولید کلی است.

3. تنوع در محصولات: جهش تولید به افزایش تنوع محصولات و خدمات منجر می‌شود که این موضوع مسیر ورود محصولات تولیدی کشور را در بازارهای جدید در سطوح بین‌الملل هموار می‌کند.

4. کاهش هزینه‌ها: جهش تولید با بهبود فرایندهای تولید و استفاده از فناوری‌های پیشرفته منجر به کاهش هزینه‌های تولید می‌شود.

5. رشد سریع درآمدها و معیشت مردم: در صورت ایجاد جهش در تولید، درآمد مردم جامعه رشد مثبت خواهد داشت. در نتیجه، معیشت و سفره مردم بزرگ‌تر می‌شود. اثر این موضوع زمانی دو برابر خواهد شد که

توزیع غذا نیز منجر می‌شوند. به‌طور خلاصه، جهش تولید محصولات کشاورزی نه تنها سبب ارتقا و افزایش تولید و توزیع غذا می‌شود، بلکه به افزایش امنیت غذایی، ارتقای سلامت جامعه و کیفیت زندگی مردم کمک می‌کند و در کل، بهبود وضعیت غذایی جامعه را ممکن می‌سازد. یکی از میان‌برهای جهش تولید و تأمین امنیت غذایی استفاده حداکثری از مردم و توان و نیروی کار آن‌ها در کشور است. مشارکت مردم در تأمین امنیت غذایی می‌تواند به‌صورت شرکت افراد و جوامع در فرایندهای مرتبط با تأمین و تضمین دسترسی به غذا باشد. مشارکت فعال و پایدار مردم اعم از تولیدکننده و مصرف‌کننده در امور مرتبط با امنیت غذایی، بهبود عملکرد سیستم غذایی و حفظ منابع غذایی منطقه و کشور را تضمین می‌کند. مشارکت مردم در زمینه امنیت غذایی می‌تواند به‌صورت گسترده و در ابعاد مختلف صورت بگیرد. در ادامه، به برخی از مهم‌ترین انواع مشارکت مردم در بخش کشاورزی برای جهش تولید و تأمین امنیت غذایی اشاره می‌شود.

۱. ترویج کشاورزی محلی و پایدار: مردم می‌توانند با حفظ و ترویج کشاورزی محلی، راه و روش تولید بومی و پایدار مواد غذایی محلی را افزایش دهند و به تنوع و ارتقای امنیت غذایی کمک کنند. این موضوع سبب توسعه و گسترش اهداف حکمرانی غذایی در کشور می‌شود.
۲. افزایش آگاهی عمومی: آموزش مداوم و ترویج آگاهی در زمینه تغذیه سالم، تربیت

مهم‌ترین و ارزشمندترین آثار و ویژگی‌های جهش تولید خواهد بود.

۱۱. افزایش رشد و توسعه اقتصادی: زمانی که جهش تولید در بخش کشاورزی از طریق افزایش بهره‌وری و توانایی تولید ایجاد و سبب کاهش هزینه، بهبود کیفیت محصولات، ارزآوری و بازارپسندی جهانی شود، رشد و توسعه اقتصادی را برای کشور به ارمغان خواهد آورد.

با توجه به آنچه گفته شد، بهبود تولید محصولات کشاورزی به معنای افزایش میزان تولید، بهبود کیفیت محصولات، تنوع در تولید و همچنین، انسجام میان تولید و بازار است. این امور با تأمین نیازهای غذایی مردم و افزایش دسترسی به غذا، از بروز بحران‌های غذایی و کمبود غذا جلوگیری و امنیت غذایی جامعه را تضمین می‌کنند. بنابراین، جهش تولید یکی از مهم‌ترین و اصلی‌ترین مسیرهای تأمین و برقراری امنیت غذایی است. به‌عبارت‌دیگر، جهش تولید در اقتصاد به‌عنوان راهبردی مهم برای تأمین امنیت غذایی در کشور است و افزایش تولید محصولات کشاورزی بهبود امنیت غذایی جوامع را تضمین می‌کند. افزون‌براین، افزایش یا جهش تولید محصولات کشاورزی به بهبود سلامت افراد و جلوگیری از بیماری‌های ناشی از تغذیه نامناسب که یکی از اجزای امنیت غذایی است، کمک می‌کند. با توجه به اینکه کیفیت محصولات کشاورزی و تضمین ایمنی غذایی از اهمیت بالایی برخوردار است، این موارد نه تنها به بهبود سلامت جامعه کمک می‌کنند، بلکه به افزایش اعتماد عمومی به سیستم تولید و

تصمیم‌گیری‌های مرتبط با مواد غذایی و سیاست‌های امنیت غذایی در سطح جامعه و دولت اثرگذار است.

مشارکت مردم در امور مرتبط با امنیت غذایی شامل برنامه‌های آموزشی و آگاهی‌بخشی در زمینه تغذیه سالم، کشاورزی پایدار و حفاظت از منابع غذایی از اهمیت بسزایی برخوردار است. افزایش دانش و آگاهی افراد در این زمینه‌ها، به افزایش توانمندی آن‌ها در تأمین نیازهای غذایی خود و جامعه کمک می‌کند و وضعیت امنیت غذایی را بهبود می‌بخشد. پشتیبانی و ترویج مصرف غذاهای پایدار و محلی همچنین، به حفظ منابع غذایی و محیط‌زیست کمک می‌کند و در توسعه امنیت غذایی برای افراد تأثیرگذار است. به‌طور کلی، مشارکت مردم در تأمین امنیت غذایی سبب ایجاد ارتباط مستقیم و مؤثر میان انسان و منابع طبیعی، خودکفایی محلی، توزیع عادلانه منابع غذایی و ترویج محصولات پایدار برای حفظ محیط‌زیست می‌شود. بنابراین، در این گزارش به بررسی جهش تولید در راستای ارتقای امنیت غذایی در کشور با استفاده حداکثری از ظرفیت و مشارکت مردم پرداخته می‌شود. در این راستا، این پرسش‌ها مطرح می‌شود. تأثیر مشارکت مردم بر جهش تولید و امنیت غذایی چیست؟ نقش دولت در مشارکت مردم چیست؟ آثار امنیت اقتصادی مشارکت مردم را در تأمین امنیت غذایی چگونه می‌توان توضیح داد؟ بنابراین، پس از بیان میزان راهبری دولت در مشارکت مردم در راستای جهش تولید و ارتقای امنیت غذایی، دولت الکترونیک و

دانش‌پژوهان و کشاورزان حرفه‌ای، آموزش کارشناسان کشاورزی، ایجاد تعامل بیشتر میان دانشگاهیان و هیئت علمی با بخش کشاورزی و انتشار اطلاعات شفاف و درست در مورد اهمیت امنیت غذایی برای جامعه می‌تواند نقش مشارکت مردم را در جهش تولید و امنیت غذایی به‌خوبی ایفا کند.

۳. مشارکت در فعالیتهای کشاورزی و دام‌پروری: شرکت فعال مردم در تولید محصولات غذایی و دام‌پروری به افزایش تولید ملی منابع غذایی و کاهش وابستگی به واردات کشور کمک می‌کند.

۴. ارتقای ترویج محصولات محلی: پشتیبانی و ترویج مصرف محصولات محلی و ارگانیک و صادرات این نوع محصولات سبب افزایش رقابت‌پذیری بین‌المللی محصولات کشاورزی می‌شود و به تأمین درآمد برای تولیدکنندگان محلی و حفظ منابع مانند زمین و آب کمک می‌کند.

۵. مشارکت در تصمیم‌گیری: یکی از بزرگ‌ترین نقاط ضعف در کشور این است که تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری در وزارت جهاد کشاورزی به‌عنوان راهبر بخش کشاورزی غالباً از بالا به پایین است و از کشاورزان، بهره‌برداران و فعالان در این بخش استفاده‌ای نمی‌شود. در صورتی‌که مشارکت افراد آگاه و صاحب‌نظر اعم از کشاورزان، دانشگاهیان و نخبگان در فرایند

فارغ‌التحصیلان و دانشجویان کشاورزی، مصرف‌کنندگان، تولیدکنندگان در بخش صنعت و فعالان بخش خدمات باشد. از سوی دیگر، نقش مجموعه دولت به‌ویژه وزارت جهاد کشاورزی در میزان و چگونگی مشارکت مردم در جهش تولید و امنیت غذایی، نقش هدایتگری، حمایتگری و تسهیلگری است. بنابراین، میزان مشارکت مردم در راستای جهش تولید و تأمین امنیت غذایی به‌نوعی وابسته به عملکرد و سیاست‌گذاری‌های مجموعه دولت در بخش کشاورزی است. در ادامه، به بررسی میزان راهبری دولت سیزدهم و نقش آن در مشارکت مردم، جهش تولید و امنیت غذایی پرداخته می‌شود. بر اساس اظهارات معاون اول در دولت سیزدهم، در سال ۱۴۰۲ سه برنامه کلان، تنوع مبادی واردات کالاهای اساسی و شیوه تسویه ارزی آن در راستای تبدیل شدن ایران به محور غذا و مدیریت زنجیره ارزش کالاهای پایه و اساسی کشاورزی، به‌صورت یکپارچه در دستور کار دولت قرار گرفته بود که از جمله اقدامات صورت‌گرفته می‌توان به احداث و اجرای ۵ شهر مولد کشاورزی ساحلی، فراهم کردن فرصت‌های سرمایه‌گذاری در سواحل مکران و دعوت از سرمایه‌گذاران خارجی و داخلی بخش خصوصی اشاره کرد. همچنین، وزارت جهاد کشاورزی با همکاری دیگر مجموعه دولت با هدف اصلاح شیوه تسویه ارزی واردات کالاهای اساسی برای کاهش هزینه‌های ارزی واردات و قطع وابستگی به ارز در شرایط تحریم، الگوی تهاثر نفت و کالای اساسی را در سال ۱۴۰۲ اصلاح و برای یک

تأثیرگذاری آن مورد بحث قرار می‌گیرد. در گام بعدی، حکمرانی غذایی و مشارکت مردم در جهش تولید و تأمین امنیت غذایی گزارش شده است. در نهایت، پس از بیان ملاحظات امنیت اقتصادی، نتیجه‌گیری و پیشنهادها ارائه می‌شود.

۱- میزان راهبری دولت در مشارکت مردم و جهش تولید و امنیت غذایی

در سال‌های اخیر توجه به بخش کشاورزی و افزایش تولیدات غذایی توسط دولت‌ها دوچندان شده است. برای مثال، در حوزه کشاورزی ایران، برنامه‌هایی برای افزایش تولیدات زراعی و دامی، مدیریت منابع آب و خاک، ترویج سیستم‌های کشاورزی پایدار، حفظ تنوع زراعی و اصلاح ساختار کشاورزی اجرا شده یا در حال اجرا و تدوین است. با این حال، همچنان چالش‌هایی مانند مدیریت منابع آب، کاهش تنوع زراعی، بحران خشک‌سالی، نوسان قیمتی محصولات، تغییرات اقلیمی، بالا بودن ارزش واردات و رشد منفی بخش کشاورزی وجود دارد. برای هموار کردن هرچه سریع‌تر چالش‌های یادشده، اهمیت میزان هدایتگر بودن مجموعه دولت و وجود مشارکت مردم به‌صورت هم‌زمان، انکارناپذیر است. مشارکت مردم در لایه‌های مختلف می‌تواند شامل بهره‌برداران و تولیدکنندگان با سطح زیر کشت‌های کمتر از یک هکتار تا بیش از ۲ هزار هکتار، کارشناسان و صاحب‌نظران مانند شرکت‌های دانش‌بنیان در بخش کشاورزی، دانشگاهیان اعم از اساتید،

محصولات کشاورزی از دیگر اقدامات دولت سیزدهم در راستای افزایش مشارکت مردم بود. در زمینه سامان‌دهی کالاهای اساسی از جمله گندم، دانه‌های روغنی و نهاده‌های دامی، برنامه‌هایی توسط دولت سیزدهم در سال ۱۴۰۲ تدوین شد که بیش از ۱۵ درصد هزینه‌های دولت را کاهش خواهد داد و در عین حال، فرصت توسعه صنایع این زنجیره‌ها، رشد تولید با محوریت بخش خصوصی و صادرات و ارزآوری را فراهم می‌کند (تارنمای دولت جمهوری اسلامی ایران). همان‌طور که پیش‌تر گفته شد، مشارکت مردم سبب جهش تولید و ارتقای امنیت غذایی در کشور خواهد شد. بنابراین، در قسمت بعد برای درک بهتر موضوع و بررسی اهمیت دولت الکترونیک، به بررسی ارتباط این نوع دولت و مشارکت مردم پرداخته می‌شود.

۲- دولت الکترونیک و مشارکت مردم

گسترش روزافزون ارتباطات و تأثیر آن بر فضای اقتصادی، اجتماعی و سیاسی جوامع و پیچیدگی‌های ناشی از پیشرفت سریع و شتابان فناوری سبب استفاده آن‌ها توسط دولت‌ها برای کارآمدی و به‌روز بودن در راستای انجام دادن وظایف حکومتی شده است. از جمله راهکارهای ارتقای کارایی دولت، پیاده سازی و استقرار سیستم‌هایی است که به‌طور خلاصه به دولت الکترونیک مشهور هستند. دولت الکترونیک یکی از پدیده‌های مهم به‌کارگیری فناوری اطلاعات و ارتباطات است که تحولات عمیقی را در شیوه زندگی بشر امروزی ایجاد کرده

میلیارد دلار هدف‌گذاری کردند که بر اساس گزارش‌های وزارت جهاد کشاورزی از اواخر سال ۱۴۰۲ تا فروردین سال ۱۴۰۳، حدود سه مرحله تهاتر هدف‌گذاری شده به ارزش حدود ۵۰۰ میلیون دلار انجام و در پی آن، بالغ بر ۷۳۰ هزار تن ذرت و ۵۱۰ هزار تن کنجاله وارد کشور شده است. تهاتر برای ۵۰۰ میلیون دلار باقی‌مانده در حال اجراست که بیش از ۱۴ درصد صرفه‌جویی ارزی در واردات را به همراه داشته است. از دیگر فعالیت‌های دولت سیزدهم در بخش کشاورزی می‌توان به این موارد اشاره کرد.

تأمین مالی نقدینگی بخش خصوصی از طریق توسعه کنسرسیوم‌های بانکی برای فعالیت‌های تولیدی، تقویت مدل مشارکت عمومی-خصوصی برای پروژه‌های نیمه‌تمام و زیرساختی، ایجاد زنجیره ارزش استانی و دعوت مردم به مشارکت در این طرح‌ها و تجمع منابع مردمی در راستای احیای واحدهای تعطیل و نیمه‌تعطیل (پوشش‌های مردمی) و افزایش تعداد شرکت‌های دانش‌بنیان از ۸۲۶۰ شرکت در سال ۱۴۰۱، به ۹۶۹۴ شرکت در سال ۱۴۰۲ که سهم فروش این نوع شرکت‌ها از تولید ناخالص داخلی در سال ۱۴۰۲، حدود ۲/۹ درصد برآورد شده است. نتایج فعالیت‌های یادشده و بررسی اجزای رشد اقتصادی نشان‌دهنده کاهش سرعت افت رشد اقتصادی بخش کشاورزی از تابستان سال ۱۴۰۰ تا پاییز سال ۱۴۰۲ است. تدوین برنامه حمایت از ۱۸۰ هزار میلیارد تومان پروژه جدید شرکت‌های بزرگ بخش خصوصی در زنجیره

یکپارچه‌سازی آن در مدیریت دولتی سنتی، تغییرات اساسی ایجاد کنند. دولت الکترونیک، نتیجه استفاده از فناوری اطلاعات و مدیریت فناوری اطلاعات است که با پیاده‌سازی آن در سطوح دولتی، تغییرات شگرفی در زمینه کارایی، اثربخشی و چگونگی خدمت‌رسانی به شهروندان ایجاد می‌شود که نتیجه آن، رضایت شهروندان از خدمات ارائه‌شده دولتی است (کریمی، ضرابی، رحیمی و شیخ‌محمد، ۱۴۰۱). در ادامه، برای بررسی ابعاد بهتر آثار جهش تولید و امنیت غذایی با استفاده از ظرفیت حداکثری مردم و نقش دولت در آن، به بررسی حکمرانی غذایی پرداخته می‌شود.

۳- حکمرانی غذایی و مشارکت مردم در جهش تولید و تأمین امنیت غذایی

تقریباً ۱۰ هزار سال پس از ظهور کشاورزی خانگی در سال ۲۰۲۱، همچنان ۲/۳ میلیارد نفر (حدود ۳۰ درصد از جمعیت جهان) از ناامنی غذایی متوسط یا شدید رنج می‌برند. این رقم با وجود چندین دهه سرمایه‌گذاری دولتی و خصوصی در صنعتی‌سازی اقتصاد و بخش کشاورزی، به رشد خود ادامه داده است. سیستم‌های غذایی و چگونگی تولید آن‌ها در بخش کشاورزی تقریباً به یک‌سوم انتشار گازهای گلخانه‌ای جهانی کمک می‌کند. گسترش سیستم‌های غذایی صنعتی نه تنها نتوانسته است گرسنگی را در دنیا کاهش دهد یا از بین ببرد، بلکه یکی از عوامل اصلی از دست دادن تنوع زیستی در هر منطقه است؛ به طوری که کشاورزی به تهدید اولیه و قدرتمند برای

است. دولت الکترونیکی روش دولت در ایجاد فناوری اطلاعات و ارتباطات مبتنی بر رایانه یا ICT برای افزایش توانایی دولت در ارائه خدمات عمومی و توسعه منابع انسانی است (کاظم‌پور تیمورلوئی، ۱۴۰۲). بر اساس مطالعات صورت‌گرفته در سراسر دنیا، یکی از بهترین روش‌ها برای راهبری و هدایتگری کاراتر دولت‌ها در راستای افزایش مشارکت مردم در عصر حاضر، دولت الکترونیک است. استفاده از فناوری اطلاعات، دریچه‌ای از فرصت‌ها برای دولت‌ها در راستای افزایش مشارکت مردم و تعامل با جامعه است (T- Romero et al, 2022). دولت الکترونیک فرصت‌هایی را برای بهبود خدمات ارائه‌شده به مردم فراهم می‌سازد؛ به طوری که آن‌ها قادر خواهند بود در هر لحظه و هر مکان به خدمات و اطلاعات مورد نظرشان دسترسی داشته باشند. ویژگی اصلی دولت الکترونیک، ارائه خدمات با هزینه کمتر و اثربخشی بالاتر است و هدف آن، مرتبط ساختن همه مردم با یکدیگر و با دولت است (کریمی، ضرابی، رحیمی و شیخ‌محمد، ۱۴۰۱). افزون‌بر آنچه گفته شد، وجود دولت الکترونیک باعث بهبود شفافیت و ارتقای سلامت اداری و این مهم سبب افزایش اعتماد و مشارکت مردم خواهد شد. گفتنی است که الکترونیک شدن خدمات دولت یا به نوعی دولت الکترونیک، باعث کاهش قاچاق کالاها و محصولات کشاورزی می‌شود. با دسترسی به فناوری‌های نوین سعی می‌شود به سازمان‌های دولتی و مدیران آن‌ها کمک شود تا بتوانند توسعه ساختاری را از طریق مدل‌های دیجیتالی فراهم و با

باشند؛ زیرا ساختارهای مناسب حکمرانی، لازمه تصمیمات کارآمد در راستای منافع عمومی، مدیریت منابع به روش محتاطانه و ارائه خدمات به شکل اثربخش است. پرداختن به حکمرانی غذایی برای اطمینان از دستیابی به اهداف و اجرای مؤثر سیاست‌ها، برنامه‌ها و پروژه‌های امنیت غذایی به‌ویژه در مناطق دورافتاده ضروری و لازم است. در این میان، حکمرانی مشارکتی به‌منظور جایگزینی حالت‌های رقابتی و رئیس‌مآبانه در اتخاذ و اجرای سیاست‌ها مطرح شده است. بدون تردید حکمرانی غذایی مشارکتی مسیر هموار حتی در کشورهای با درآمدهای بالا نخواهد بود و از نظر منابع و زمان می‌تواند پرهزینه باشد (پورقادری، امیدوار و تکیان، ۱۴۰۲). در ادامه، جدول SWOT برای بررسی دقیق‌تر موضوع گزارش می‌شود.

جهش تولید در اصطلاح اقتصادی به معنای افزایش سریع و گسترده تولید کالاها و خدمات در دوره زمانی کوتاه است. این پدیده معمولاً به دنبال اصلاحات و سیاست‌های اقتصادی مناسب و تزریق سرمایه‌گذاری‌های کلان اتفاق می‌افتد و ممکن است از طریق بهبود فرایندهای تولید، افزایش بهره‌وری، کاهش هزینه‌ها، تنوع بیشتر در محصولات یا خدمات یا بهینه‌سازی آن‌ها در تأمین و توزیع صورت گیرد.

بیش از ۸۰ درصد گونه‌های گیاهی و جانوری در معرض خطر انقراض تبدیل شده است. کشاورزان در مقیاس کوچک و خانوادگی بیش از ۹۸ درصد از مزارع جهانی را تشکیل می‌دهند (که این عدد در کشور حدود ۷۰ تا ۷۵ درصد برآورد شده است)، اما تنها ۵۳ درصد از زمین‌های کشاورزی را در اختیار دارند. به‌طور خلاصه، هم سلامت سیاره زمین و هم معیشت کشاورزان و درنهایت، تغذیه جهان در خطر است. به‌عبارت‌دیگر، توانایی جوامع مختلف در سراسر جهان برای تأمین نیازهای غذایی و منابع خود از طریق شبکه‌های تولید غذا و تجارت منطقه‌ای متناسب با زمینه‌های اجتماعی و اکولوژیکی محلی به چالش کشیده است. از دهه ۱۹۹۰ جنبشی اجتماعی-سیاسی با نام حاکمیت غذایی برای رفع مشکلات صنعتی‌سازی بخش کشاورزی و تأمین غذای مردم ظهور کرده است. حاکمیت غذایی، حق مردم برای داشتن غذای سالم و مناسب است که متناسب با فرهنگ و روش‌های تولیدی هر منطقه از طریق روش‌های سازگار با محیط‌زیست و پایدار تعریف می‌شود (Wittman, 2023). از سوی دیگر، حکمرانی غذایی و مشارکت مردم رویکردی برای مدیریت منابع غذایی و تأمین امنیت غذایی است که از مشارکت فعال مردم در تصمیم‌گیری‌های مربوط به تولید، توزیع و مصرف غذا استفاده می‌کند. این رویکرد بر این باور است که مردم اعم از تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان برای حکمرانی بهتر غذایی باید در فرایندهای تصمیم‌گیری مربوط به بخش کشاورزی و سیستم‌های غذایی مشارکت داشته

جدول ۱- نقش حکمرانی غذایی در بخش کشاورزی کشور

ضعف	قوت
	<ol style="list-style-type: none"> ۱. افزایش امنیت غذایی ۲. کاهش ناامنی غذایی ۳. احیای روش‌های بومی تولید ۴. احیای تنوع گیاهی و جانوری در منطقه ۵. احیای تنوع زراعی ۶. افزایش کارایی و بهره‌وری نهاده‌ها و عوامل تولید ۷. کاهش آثار شوک‌های قیمتی و از بین بردن تلاطم قیمتی کالاهای اساسی ۸. بهبود رشد و توسعه بخش کشاورزی ۹. کاهش احتمال آگروتوریسم
<ol style="list-style-type: none"> ۱. تغییر ساختار تولید در مزارع ۲. زمان‌بر بودن شناخت حکمرانی غذایی توسط کارشناسان ۳. هزینه‌بر بودن اجرای حکمرانی غذایی ۴. هزینه آموزش ۵. هزینه‌های تبلیغاتی 	
تهدید	فرصت
<ol style="list-style-type: none"> ۱. احتمال کاهش تولید محصولات در سال‌های اولیه اجرا ۲. مقاومت در پذیرش حکمرانی غذایی توسط فتودلان و زمین‌داران کشاورزی ۳. عدم آشنایی مدیران و مسئولان در سال‌های اولیه اجرا و ناکارا شدن طرح 	<ol style="list-style-type: none"> ۱. ایجاد بازار کار برای جوانان در بخش کشاورزی ۲. ایجاد بازار کار برای زنان در بخش کشاورزی ۳. افزایش صادرات و ارزآوری در کشور ۴. افزایش کیفی محصولات ۵. افزایش قدرت رقابت‌پذیری جهانی ۶. کاهش آلودگی کشور ناشی از فعالیت‌های کشاورزی

مأخذ: یافته‌های پژوهش.

۴- ملاحظات امنیت اقتصادی

در بخش کشاورزی در راستای جهش تولید و امنیت غذایی با مشارکت مردم بیش از دیگر بخش‌های اقتصادی است. تولید در بخش کشاورزی به صورت مستقیم بر مواد غذایی یا به عبارت دیگر، بر نیاز اولیه مردم تأثیرگذار است. جهش تولید به معنای توسعه و افزایش تولید کالاها، محصولات و خدمات است. افزایش و جهش تولید باید از دو جنبه کیفی و کمی صورت گیرد که توانایی بهبود کیفیت زندگی مردم، ایجاد فرصت‌های اشتغال، توسعه صنایع و تأمین نیازهای جامعه را داشته باشد. امنیت غذایی و جهش تولید دو عامل کلیدی برای برقراری امنیت اقتصادی و اجتماعی هستند. افزایش تولید توانایی دولت را برای ارتقای اقتصاد کشور تقویت و در دستیابی به اهداف اقتصادی و اجتماعی کمک می‌کند.

جهش تولید و برقراری امنیت غذایی از بزرگ‌ترین اهداف دولت‌های مختلف در دوره‌های متفاوت بوده و این مسئله در چندین سال اخیر تبدیل به بزرگ‌ترین دغدغه در کشور شده است. رهبر معظم انقلاب اسلامی نیز در پیامی به مناسبت آغاز سال ۱۴۰۳، سال جدید را سال «جهش تولید با مشارکت مردم» نام‌گذاری کردند. تقریباً همه عناوینی که رهبر معظم انقلاب اسلامی از سال ۱۳۸۷ تاکنون برای شعار سال انتخاب کرده‌اند، اقتصادی بوده است و در هشت سال گذشته نیز به صورت خاص بحث تولید را مطرح کرده‌اند. با توجه به اینکه بزرگ‌ترین بخش متولی تولید در اقتصاد، بخش کشاورزی است، می‌توان گفت حساسیت امنیت اقتصادی و اهمیت مدیریت

سالم در داخل کشور برای تمام افراد نه تنها تأثیر مستقیم و معناداری بر سلامت و رشد جوامع دارد، بلکه باعث ارتقای امنیت غذایی و اقتصادی کشور خواهد شد.

نتیجه‌گیری و پیشنهاد راهکارها

کشاورزی دیم ۸۰ درصد از زمین‌های زراعی جهان را تشکیل می‌دهد و بیش از ۶۰ درصد غلات جهان را تولید می‌کند. در مناطق معتدل با بارندگی نسبتاً مطمئن و خاک‌های خوب، کشاورزی دیم عملکرد بالایی دارد. با افزایش نگرانی‌ها در مورد هزینه‌های بالای آبیاری و آثار زیست‌محیطی سدهای بزرگ، ارتقای کشاورزی دیم توجه بیشتری را به خود جلب کرده است. بسیاری از افراد وابسته به کشاورزی دیم به شدت در برابر خشک‌سالی‌های کوتاه‌مدت و بلندمدت آسیب‌پذیر هستند. قرار گرفتن در معرض این خطرات می‌تواند سبب عدم تمایل به سرمایه‌گذاری در نهاده‌های کشاورزی شود. افزون‌براین، تغییر الگوهای بارش ناشی از تغییرات آب‌وهوایی این موضوع را برای بسیاری از کشاورزان کوچک تشدید خواهد کرد. به‌عبارت‌دیگر، شدت و حجم ریسک موجود در کشت دیم بیش از کشت آبی است که این ریسک در کشور به دلیل عدم حمایت‌های به‌موقع وزارت جهاد کشاورزی شدت می‌یابد. به‌رغم آنچه گفته شد، چندین دلیل قانع‌کننده برای سرمایه‌گذاری در فناوری‌های مدیریت آب کشاورزی و مؤسسات مرتبط با کشاورزی دیم وجود دارد. برای شروع،

ارتقای امنیت غذایی در کشور با جمعیت برآوردی بالغ بر ۸۵ میلیون نفر نیازمند تحولی بزرگ و مؤثر در تأمین غذا و مواد خوراکی است که با در نظر گرفتن شرایط تحریم و وضعیت اقتصادی کشور، طبیعتاً جهش تولید می‌تواند بهترین گزینه برای ارتقا و بهبود امنیت غذایی کشور باشد. امنیت غذایی به وضعیتی اشاره دارد که همه افراد در جامعه به‌طور مداوم و دائمی به غذاهای کافی، ایمن، مغذی و سالم دسترسی داشته باشند تا نیازهای غذایی خود را تأمین کنند و امکان زندگی سالم را داشته باشند. با توجه به اینکه این تعریف زندگی افراد جامعه را در نظر گرفته است، می‌توان گفت جنبه پایداری در تأمین مواد غذایی نیز محفوظ است. به‌منظور جهش تولید امنیت غذایی، عوامل مختلفی باید مورد توجه قرار گیرد که شامل موارد زیر است.

۱. افزایش بهره‌وری و بهبود فناوری‌های کشاورزی و دام‌پروری برای افزایش تولید محصولات غذایی.
  ۲. اعمال استانداردها و مقررات اصولی برای تضمین ایمنی و کیفیت محصولات غذایی.
  ۳. توسعه سیستم‌های مانیتورینگ و نظارت بر محصولات غذایی از مرحله تولید تا مصرف.
  ۴. ارتقای زیرساخت‌های لازم برای حمل‌ونقل و حفظ محصولات غذایی.
  ۵. ترویج فرهنگ مصرف غذاهای سالم و مغذی در جوامع.
- بهبود امنیت غذایی از طریق جهش تولید از اهمیت بسزایی برخوردار است؛ زیرا تأمین غذاهای ایمن و

اجرای جهش و افزایش تولید از طریق روش‌های بومی و کهن با استفاده از مشارکت مردم هر منطقه است. پیشنهاد می‌شود وزارت جهاد کشاورزی و دیگر ارگان‌های مرتبط سعی در تدوین و اجرای صحیح حاکمیت غذایی به صورت آزمایشی در مناطق منتخب برای بررسی آثار آن بر جهش تولید و چگونگی مشارکت مردم کنند.

- حذف و کاهش هر نوع موانع تولید و هموار کردن مسیر ورود بنگاه‌های تولیدی جدید: یکی از مهم‌ترین و مؤثرترین روش‌ها برای مشارکت مردم در افزایش تولید و برقراری امنیت غذایی در کشور، هموار کردن مسیر تولید برای تولیدکنندگان اعم از زارعان، بهره‌برداران و... است. ضروری است مجموعه دولت به خصوص وزارت جهاد کشاورزی در راستای جهش تولید در کشور و برقراری امنیت غذایی - اقتصادی هر نوع مانع در تولید را برای ورود بنگاه‌های تولیدی نوظهور حذف کنند یا کاهش دهند.

- توسعه و تقویت ارتباط وزارت جهاد کشاورزی با دیگر وزارتخانه‌ها: یکی از بزرگ‌ترین چالش‌های بنگاه‌های اقتصادی اعم از مزرعه‌داران، مشاوران و فارغ‌التحصیلان در مسیر تولید، تجارت و ارائه خدمات در بخش کشاورزی، عدم هماهنگی و یکپارچگی در عملکرد ارگان‌ها و سازمان‌های دولتی است. ضروری است در راستای افزایش مشارکت مردم با هدف جهش تولید و برقراری امنیت غذایی و برای ارتقا در ارائه خدمات به کشاورزان و بهره‌برداران و ایجاد انگیزه بیشتر برای مردم در فرایند تولید، وزارت جهاد کشاورزی و دیگر وزارتخانه‌ها و

ظرفیت بالایی برای بهبود بهره‌وری وجود دارد؛ به ویژه در جاهایی که بازدهی محصولات پایین است. اکثریت فقرای روستایی مالکان کوچکی هستند که به کشاورزی دیم وابسته هستند. بنابراین، بهبود بهره‌وری در مناطق دیم راهی برای حمایت از این فقراست. تقویت ظرفیت مناطق دیم موجود، نیاز به توسعه آبیاری در مقیاس بزرگ را که آثار نامطلوب زیست‌محیطی و اجتماعی ایجاد می‌کند، کاهش می‌دهد. افزون‌براین، هزینه ارتقای مناطق دیم به‌طور کلی کمتر از هزینه ساخت طرح‌های آبیاری جدید است (D-Molden et al, 2011).

به عبارت دیگر، جهش تولید در دیمزارها دارای مسیر و زمان کوتاه‌تری نسبت به جهش تولید در مزارع آبی برای تأمین امنیت غذایی در کشور است. در ادامه، پیشنهادهایی برای کاراتر کردن نقش دولت در راستای جهش تولید با استفاده حداکثری از ظرفیت و مشارکت مردم و تأمین امنیت غذایی ارائه می‌شود.

- تدوین حکمرانی غذایی در راستای تأمین امنیت غذایی با هدف جهش تولید بر مدار جمهور مردم: حاکمیت غذایی یا حکمرانی غذایی به‌نوعی حق مردم برای داشتن غذای سالم، بومی و مناسب است که تولید آن از طریق روش‌های زیست‌محیطی سالم و پایدار صورت گرفته باشد. حاکمیت غذایی بر پایه مشارکت مردمی به‌ویژه تولیدکنندگان به‌عنوان بزرگ‌ترین جامعه مؤثر بر تولید مواد غذایی است. در این نوع حاکمیت، تولیدکنندگان خرد و بومی به‌عنوان سیستم‌های تولید مواد غذایی در نظر گرفته می‌شوند. به عبارت دیگر، حکمرانی غذایی در تلاش برای

- کریمی، هنگامه؛ ضرابی، حمید؛ رحیمی، روح‌الله؛ و شیخ‌موحد، مهدی (۱۴۰۱). فرایند تحقق مشارکت مردم در دولت الکترونیک. *جامعه‌شناسی سیاسی ایران*، ۵(۹)، ۱۳۹۵-۱۳۷۵.

- Molden, D., Vithanage, M., De Fraiture, C., Faures, J. M., Gordon, L., Molle, F., & Peden, D. (2011). 4.21—Water Availability and Its Use in Agriculture. *Treatise on water science*, 707-732.

- Tejado-Romero, F., Araujo, J. F. F. E., Tejada, A., & Ramírez, Y. (2022). E-government mechanisms to enhance the participation of citizens and society: Exploratory analysis through the dimension of municipalities. *Technology in Society*, 70, 101978.

- Wittman, H. (2023). Food sovereignty: An inclusive model for feeding the world and cooling the planet. *One Earth*, 6(5), 474-478.

ارگان‌های دولتی، ارتباط خود را در قالب سیستم‌های یکپارچه و سازمان‌یافته، توسعه و بهبود ببخشند.

- سیاست‌گذاری به‌موقع و حمایت‌های مالی و غیرمالی از کشاورزان و بهره‌برداران: یکی از بزرگ‌ترین دغدغه‌های کشاورزان در کشور که اغلب خرده‌مالک هستند، مسائل مالی است. مسائل مالی برای کشاورزان که می‌توان آنان را به‌عنوان مهره‌های اصلی تأمین امنیت غذایی دانست، به مسئله‌ای دائمی تبدیل شده است. بیش از ۷۰ درصد کشاورزان متعلق به قشر کم‌درآمد جامعه هستند و این به معنای زنگ خطر برای امنیت غذایی کشور است. ضروری است مجموعه دولت در راستای سیاست‌گذاری به‌موقع و حمایت‌های مالی و غیرمالی از کشاورزان و بهره‌برداران و توسعه حمایت‌های مکفی از شرکت‌های دانش‌بنیان فعال در بخش کشاورزی برآید.

منابع

- تارنمای دولت جمهوری اسلامی ایران (https://dolat.ir/detail/444518).

- پورقادری، مونا؛ امیدوار، نسرين؛ و تکیان، امیرحسین (۱۴۰۲). حکمرانی مشارکتی در برنامه‌های حمایت غذایی؛ از آرزو تا واقعیت. *فرهنگ و ارتقاء سلامت*، ۷(۱)، ۱۱۸-۱۱۷.

- کاظم‌پور تیمورلویی، محمد (۱۴۰۲). بررسی روند سیاست‌گذاری و اقدامات راهبردی تشکیل دولت الکترونیک در کره‌جنوبی (سال‌های ۲۰۲۲-۱۹۹۸).

مطالعات راهبردی ارتباطات، ۳(۴)، ۸۴-۸۳.

